

מתנגדי השלטון ברוסיה הצארית: מי סלל את הדרך למהפכה?

סמינר ב"א

תשע"ז, סמסטר ב'

ד"ר ורה קפלן

הקורס יתקיים בימים ב' ו-ה', בשעות: 14:00-16:00, בניין גילמן, חדר 497.
שעת הקבלה: יום ב' 12:00-13:00 (ניתן לקבוע פגישות במועד אחר בתיאום מראש), בניין גילמן,
 חדר 471, טל. 6408202; 0544999217;
 כתובת הדואר האלקטרוני: vera@post.tau.ac.il.

תיאור הקורס:

בתחילת המאה ה-20 נחשבה רוסיה האימפריאלית לאחת המונרכיות החזקות באירופה, אך דווקא שם התרחשה ב-1917 המהפכה שגרמה לנפילתה של המונרכיה הרוסית ושינתה את פני העולם כולו. בניסיון לענות על השאלה: "מי סלל את הדרך למהפכה" יעסוק הסמינר בהיסטוריה של ההתנגדות לשלטון ברוסיה משנות השבעים של המאה ה-18 ועד שנות השבעים של המאה ה-19.

נתחיל בבחינת ההתקוממות העממית שגרמה לזעזוע של האימפריה הרוסית בשנות השבעים של המאה ה-18. בהמשך, נעקוב אחר הקמתן של האגודות הסודיות שקמו על בסיס אגידה פוליטית בשנות העשרים של המאה ה-19 והוגדרו בדיעבד כתנועת ה**דקבריסטים**. ננסה להבין איך בקרב אגודות אלה, בהן השתתפו בני משפחות הצמרת של האצולה הרוסית, התגבש רעיון המרד נגד השלטון והוצא לפועל אך נכשל בדצמבר 1825. נתחקה אחרי פעילותו ועבודתו הספרותית של אלכסנדר הרצן, המהפכן הבולט בדור שאחרי, הנחשב לאב הרוחני של הסוציאליזם הרוסי, ונעסוק בהופעתם של ארגונים מחתרתיים שהגדירו את עצמם כמהפכניים ושמנו להם למטרה להיאבק בשלטון האוטוקרטי, מאבק שבו כל האמצעים, כולל טרור, נחשבו לגיטימיים.

על סמך היכרות עם מקורות מגוונים ננסה לגבש מסקנות על דפוסי מרי, מחאה והתנגדות לשלטון ברוסיה הצארית. כמו כן, נחפש תשובה לשאלה הפרובוקטיבית החוזרת ונשנית בפולמוס החיסטוריוגרפי – האם אפשר לדבר על תחליך מהפכני ממושך ורציף ברוסיה עד 1917 בו לקחו חלק מתנגדים לשלטון בדורות שונים, או שמא ההנחה בדבר קיומו של תחליך זה אינה אלא מיתוס?

הקורס פתוח לתלמידי מגמות העת החדשה והעת החדשה המוקדמת.

דרישות הקורס:

1. נוכחות, קריאה שוטפת של חומר הלימוד והשתתפות בדיונים בכיתה.
2. במהלך הקורס – כתיבת עבודת רפראט ופרזנטציה בעל פה בכיתה. בסוף הקורס יש להגיש את העבודה בכתב; מועד ההגשה - לפי דרישות החוג. סך העמודים הכתובים למילוי חובה זו לא יעלה על 12 עמודים.
3. לתלמידים המבקשים לכתוב עבודה סמינריונית – אורכה של עבודה זו לא יעלה על 25 עמודים; מועד ההגשה של העבודה הסמינריונית – לפי דרישות החוג.

מרכיבי הציון הסופי: 70% כתיבת עבודה, 30% השתתפות בכיתה (כולל פרזנטציה בעל פה).

אתר הקורס:

לקורס ישנו אתר במסגרת ה Moodle (<http://moodle.tau.ac.il>) /בו מצויים חומרי קריאה והמלצות לניתוח מקורות וכתיבת עבודות. הגישה אפשרית באמצעות סיסמת הכניסה האישית.

נושאים ורשימה לקריאה שוטפת:

1. מטרות הקורס והמושגים הבסיסיים.

קריאת חובה:

Reinhart Koselleck, "Historical Criteria of the Modern Concept of Revolution" in idem, *Futures Past: On the Semantic of Historical Time* (Cambridge, Massachusetts & London, England: MIT Press, 1985), 39-54.

Peter Fritzsche, "On the Subjects of Resistance," *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History* 1, no. 1 (Winter 2000): 147-152

Michael David-Fox, "Whither Resistance?" *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History* 1, no. 1 (Winter 2000): 161-165.

קריאת רשות:

Kenneth L. Pike, *Language in Relation to a Unified Theory of the Structure of Human Behavior* (The Hague & Paris: Mouton and Co., 1967), 37-39.

2. "אין דבר מפחיד יותר מאשר המרד הרוסי, חסר-טעם וחסר רחמים".

קריאת חובה:

[Documents on Pugachev's rebellion] in George Vernadsky (Ed.), *A Source Book for Russian History From Early Times to 1917*, vol. 2, *Peter the Great to Nicolas I* (New Haven and London: Yale University Press, 1972), 454-459.

Marc Raeff, 'Pugachev's Rebellion', in: *Political Ideas and Institutions in Imperial Russia* (Boulder: Westview Press, 1994), 234-268.

B.A. Uspenskij, "Tsar and Pretender: Samozvanstvo or Royal Imposture as a Cultural-Historical Phenomenon" in Ju. M. Lotman and B.A. Uspenskij, *The Semiotics of Russian Culture* (Ann Arbor: University of Michigan, 1984), 259-292.

קריאת רשות:

א.ס. פושקין, בת-הקפיטן (כל מהדורה).

"Pugachev, Emel'ian Ivanovich" in *The Modern Encyclopedia of Russian and Soviet History*, vol. 30, 72-79.

Philip Longworth, "The Pretender Phenomenon in Eighteenth-Century Russia," *Past & Present*, no. 66 (February 1975): 61-83.

3. הארגונים הראשונים של מתנגדי השלטון: החיים באגודות החשאיות

קריאת חובה:

[Decembrists' testimonies] in Mark Raeff, *The Decembrist Movement* (Prentice-Hall, New Jersey, 1966), 44 – 57.

[Decembrists' testimonies and letters] in Anatole G. Mazour, *The First Russian Revolution: 1825 the Decembrist Movement, its Origins, Development, and Significance* (Stanford University Press, 1961), 273-281.

Ju. M. Lotman, "The Decembrist in Everyday Life" in Ju. M. Lotman and B.A. Uspenskij, *The Semiotics of Russian Culture* (Ann Arbor: University of Michigan, 1984), 71-124.

Richard Stites, "Decembrists with a Spanish Accent," *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History* 12, no. 1 (Winter 2011): 5-23.

קריאת רשות:

Anatole G. Mazour, *The First Russian Revolution: 1825 the Decembrist Movement, its Origins, Development, and Significance* (Stanford University Press, 1961).

Andrew A. Gentes, "Political Exile and the Martyrdom of the Decembrists" in idem, *Exile, Murder and Madness in Siberia, 1823-61* (Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan, 2010), 76-101.

4. השנים שאחרי: המאסר וההגליה

קריאת חובה:

מישל פוקו, לפקח ולהעניש: הולדת בית הסוהר, תל-אביב: רסלינג, 2015, עמ' 283-316

אלכסנדר הרצן, "בית הסוהר והגלות: 1834-1838", *ימי ומחשבותי: מבחר מספרי הזכרונות של אלכסנדר הרצן* (תל אביב: דביר, 1993), עמ' 119 – 148.

Jonathan Daly, "Political Crime in Late Imperial Russia," *The Journal of Modern History* 74, no. 1 (March 2002): 62-100.

קריאת רשות:

פ.מ.דוסטויבסקי, *רשימות מבית המוות*, [תל-אביב]: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל, הקיבוץ המאוחד, 1959

5. לחלום על סוציאליזם רוסי

"Petrashevskii's Testimony, May-June 1849" in George Vernadsky (Ed.), *A Source Book for Russian History From Early Times to 1917*, vol. 2, *Peter the Great to Nicolas I* (New Haven and London: Yale University Press, 1972), 571-573.

J. H. Seddon, "The Petrashevtsy: A Reappraisal," *Slavic Review*, vol. 43, no. 3 (Autumn, 1984): 434-452.

6. "דור הבנים": התנועה המהפכנית

קריאת חובה:

[Documents] "Nechaev's Catechism of a Revolutionist;" "The Program of the 'Land and Freedom' Group;" "The Program of the 'People's Will' Group" in George Vernadsky (Ed.), *A Source Book for Russian History From Early Times to 1917*, vol. 3, (New Haven and London: Yale University Press, 1972), 649-650, 662-664.

"The Letter of the Executive Committee of the Will of The People to Tsar Alexander III;" "Manifesto of Alexander III Affirming Autocracy, 1881" in James Cracraft (ed.), *Major Problems in the History of Imperial Russia* (Lexington, Massachusetts & Toronto: 1994), 385-389.

Abbott Gleason, "In Pursuit of Nechaev" in idem, *Young Russia: The Genesis of Russian Radicalism in the 1860* (Chicago and London: the University of Chicago Press, 1983), 337-392.

Vera Figner, *Memoirs of a revolutionist* (DeKalb, Northern Illinois University Press, 1991), Book one: "A Task Fulfilled," 11 - 171.

קריאת רשות:

א.ס. טורגניב, *אבות ובנים* (תל-אביב): הקיבוץ המאוחד, תשנ"ד (1994).
פ.מ. דוסטויבסקי, *שדים: רומאן בשלושה חלקים*, ירושלים: כרמל, תשס"ג 2003

Jonathan W. Daly, "Police and Revolutionaries," Dominic Lieven (ed.), *The Cambridge History of Russia, vol. 2, Imperial Russia, 1689-1917* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 637-654.

7. *מרחב המהפכה, גבולותיו ומבריחיו* ("Border-crossers").

קריאת חובה:

"From the Executive Committee of the People's Will," in Richard Pipes, *The Degaev Affair: Terror and Treason in Tsarist Russia* (Yale University Press, 2003), 127-133.

Richard Pipes, *The Degaev Affair: Terror and Treason in Tsarist Russia*, 8-31, 68-93.

קריאת רשות:

Abbott Gleason, "The Emigration and Apostasy of Lev Tikhomirov," *Slavic Review* 26, no.3 (Sept. 1967): 414-429.

8. *השיעור המסכם: מי וכיצד סלל את הדרך למהפכה?*

קריאת חובה:

Martin Malia, "Revolution: What's in a Name?" in idem, *History's Locomotives: Revolutions and the Making of the Modern World* (New Haven and London: Yale University Press, 2006), 287-301.

מיכאל קונפינו, "מהפכות 1917 והדרך אליהן" *מסנקט-פטרבורג ללנינגרד: מסות על דרכה ההיסטורית של רוסיה*, (תל אביב: עם עובד, 1993), 408-423.

ביבליוגרפיה:

מקורות ראשוניים:

Cracraft, James (ed.), *Major Problems in the History of Imperial Russia* (Lexington, Massachusetts & Toronto: 1994), 385-389.

Figner, Vera, *Memoirs of a revolutionist* (DeKalb, Northern Illinois University Press, 1991), Book one: "A Task Fulfilled," 11 - 171.

Raeff, Mark, *The Decembrist Movement* (Prentice-Hall, New Jersey, 1966), 44 - 57.

Mazour, Anatole G., *The First Russian Revolution: 1825 the Decembrist Movement, its Origins, Development, and Significance* (Stanford University Press, 1961), 273-281.

Vernadsky, George (Ed.), *A Source Book for Russian History From Early Times to 1917*, (New Haven and London: Yale University Press, 1972), vol. 2, 454-459; 571-573; vol. 3, 649-650, 662-664.

פ.מ. דוסטויבסקי, *רשימות מבית המוות*, (תל-אביב) : ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל, הקיבוץ המאוחד, 1959

אלכסנדר הרצן, "בית הסוהר והגלות: 1834-1838", *ימי ומחשבותי: מבחר מספרי הזכרונות של אלכסנדר הרצן* (תל אביב: דביר, 1993), עמ' 148 – 119.

מקורות משניים:

Daly, Jonathan, "Political Crime in Late Imperial Russia," *The Journal of Modern History* 74, no. 1 (March 2002): 62-100.

Daly, Jonathan W., "Police and Revolutionaries," Dominic Lieven (ed.), *The Cambridge History of Russia*, vol. 2, *Imperial Russia, 1689-1917* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 637-654.

David-Fox, Michael, "Whither Resistance?" *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History* 1, no. 1 (Winter 2000): 161-165.

Fritzsche, Peter. "On the Subjects of Resistance," *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History* 1, no. 1 (Winter 2000): 147-152.

Gentes, Andrew A., "Political Exile and the Martyrdom of the Decembrists" in idem, *Exile, Murder and Madness in Siberia, 1823-61* (Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan, 2010), 76-101.

Abbott Gleason, "In Pursuit of Nechaev" in idem, *Young Russia: The Genesis of Russian Radicalism in the 1860* (Chicago and London: the University of Chicago Press, 1983), 337-392.

Koselleck, Reinhart, "Historical Criteria of the Modern Concept of Revolution" in idem, *Futures Past: On the Semantic of Historical Time* (Cambridge, Massachusetts & London, England: MIT Press, 1985), 39-54.

Lotman, Ju. M., "The Decembrist in Everyday Life" in Ju. M. Lotman and B.A. Uspenskij, *The Semiotics of Russian Culture* (Ann Arbor: University of Michigan, 1984), 71-124.

Malia, Martin, "Revolution: What's in a Name?" in idem, *History's Locomotives: Revolutions and the Making of the Modern World* (New Haven and London: Yale University Press, 2006), 287-301.

Pipes, Richard, *The Degaev Affair: Terror and Treason in Tsarist Russia*, 8-31, 68-93.

Raeff, Marc, 'Pugachev's Rebellion', in: *Political Ideas and Institutions in Imperial Russia* (Boulder: Westview Press, 1994), 234-268.

Seddon, J. H. "The Petrashevtsy: A Reappraisal," *Slavic Review*, vol. 43, no. 3 (Autumn, 1984): 434-452.

Stites, Richard, "Decembrists with a Spanish Accent," *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History* 12, no. 1 (Winter 2011): 5-23.

Uspenskij, B.A. "Tsar and Pretender: Samozvanstvo or Royal Imposture as a Cultural-Historical Phenomenon" in Ju. M. Lotman and B.A. Uspenskij, *The Semiotics of Russian Culture* (Ann Arbor: University of Michigan, 1984), 259-292.

מישל פוקו, *לפקח ולהעניש: חולדת בית הסוהר*, תל-אביב: רסלינג, 2015, עמ' 283-316

מיכאל קונפינו, "מהפכות 1917 והדרך אליהן" *מסנקט-פטרבורג ללנינגרד: מסות על דרכה ההיסטורית של רוסיה*, (תל אביב: עם עובד, 1993), 408-423.

ספרי עזר וקריאת רשות:

The Modern Encyclopedia of Russian and Soviet History (Academic International Press, 1982 – 2000).

Nicholas V. Riasanovsky and Mark D. Steinberg, *A History of Russia*, 7th edition (New York, Oxford: Oxford University Press, 2007).

א.ס. פושקין, *בת-הקפיטן* (כל מהדורה).

א.ס. טורגניב, *אבות ובנים* (תל-אביב): הקיבוץ המאוחד, תשנ"ד (1994).

פ.מ. דוסטויבסקי, *שדים: רומאן בשלושה חלקים*, ירושלים: כרמל, תשס"ג 2003